

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет культури і мистецтв**

**Кафедра образотворчого мистецтва і дизайну**

**ЗАСТОСУВАННЯ ХУДОЖНІХ ПРИЙОМІВ ОРИГІНАЛЬНОЇ  
ГРАФІКИ ЗА МОТИВАМИ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ**

**Кваліфікаційна робота (проект)**

**Пояснювальна записка**

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Виконала: студентка VI курсу 13-421 групи  
Спеціальності 023 Образотворче мистецтво  
декоративне мистецтво, реставрація  
Освітньо-професійної (наукової) програми  
Образотворче мистецтво, декоративне  
мистецтво, реставрація  
Тупиця Вікторія Сергіївна

Науковий керівник: доцент Курак С.П.

Рецензент: Руденко Іраїда Володимирівна  
к. п. н., доцент кафедри образотворчого  
мистецтва Національного педагогічного  
університету імені М. П. Драгоманова.

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП</b> .....	3
<b>РОЗДІЛ 1. Розвиток ілюстрації та її трансформації в мистецтво</b> .....	5
<b>РОЗДІЛ 2. Застосування засобів оригінальної графіки у творчому проєкті</b> .....	12
<b>ВИСНОВКИ</b> .....	16
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b> .....	17

## ВСТУП

Оскільки час тече як бурхлива гірська річка, мистецтво в ньому не має жодних шансів протистояти розвитку, адже мистецтво за своєю природою адаптивне, і саме по собі здатне адаптувати під себе художника.

Стрибок технологій створив немислимо величезних масштабів інструментарій для художників, і це не може не радувати, так як це обіцяє художній культурі подальше зростання. Однак все має «іншу сторону медалі» – з розвитком комп'ютерних технологій посилюється проблема збереження актуальності оригінальної графіки і її прийомів в побуті творців. З появою графічних редакторів, де існує безліч кистей з імітацією традиційних матеріалів, в комп'ютерній графіці втрачається сенс ручної графіки – лінія залишена на папері тушшю унікальна і незмінна, і щоб художник-графік створив воістину високохудожню роботу йому потрібно набиратися досвіду і майстерності.

Ще менше відгуку оригінальна графіка стала отримувати в ілюструванні літературних творів. Здавалося б, графічне оформлення твору є важливою частиною сприйняття читачів посилу, а якщо текст був відчутий і улюблений художником, то малюнок кожною своєю лінією зможе донести до глядача всю вкладену емоцію. Однак незважаючи на це широкий ряд українських художників активно використовують оригінальну графіку в ілюструванні українську та зарубіжну літературу, наприклад Сергій Якутович проілюстрував всі роботи М. В. Гоголя, включаючи «Тарас Бульба» в різні роки, цю ж книгу оформив Євген Кібрік в 1944-1945 роках, Владислав Ерхо відтворив картини з казки «Снігова королева» в українському перекладі (2002) тощо. Крім того актуальний час повертається до того, щоб підняти на загальний огляд питання української самосвідомості,

висвітлення етнічних особливостей і повернення українського мистецтва, як літературного, так і художнього. Для точного зображення описуваного в національній літературі художники стали звертатися до образів минулого, наводити історичні довідки на національні костюми, звичаї, побут і міфологію українців давніх часів, що дуже сприятливо впливає на обізнаність українців в плані своєї історії та культури.

Осмислюючи важливість описаної вище теми, нами була **обрана дана тема** для кваліфікаційного проекту **«Застосування художніх прийомів оригінальної графіки за мотивами літературних творів»**.

**Мета дослідження** – розробка високохудожнього витвору за мотивами літературних творів з комбінуванням та застосуванням прийомів оригінальної графіки.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. розглянути загальну характеристику книжкової ілюстрації та народження оригінальної графіки.

2. здійснити розбір персоналіїв ілюстраторів українського походження причасних до ілюстрування літературних творів України та світу.

3. окреслити хід роботи з аналізу та синтезу референсних матеріалів задля формування композиції.

4. висвітлити етапи у творенні художнього твору за мотивами обратних українських літературних творів.

**Об'єкт дослідження** – хід створення графічного твору з застосуванням оригінально підібраних художніх прийомів.

**Предмет дослідження** – особливості творчої ілюстрованої композиції за мотивами літературних творів.

**Методи дослідження**: повністю доцільно обрані задля розв'язання поставлених нами творчих і дослідницьких завдань, і вони з себе представляють саме аналіз – поглиблений розгляд української

ручної графіки та видатних персон на цій багатій царині, метод синтезу – втілення художніх засобів композиції та сюжету.

**Структура роботи.** Відповідно до визначеної теми і завдань наукової обробки інформації робота складається з художньої частини (ілюстрації по мотивам літературних творів) та пояснювальна записка кваліфікаційного проекту, що містить вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел.

## РОЗДІЛ 1

### РОЗВИТОК ІЛЮСТРАЦІЇ ТА ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В МИСТЕЦТВО

Мистецтво графіки з'явилося в житті людства дуже давно, хоча тільки в своїх витоках вона не вважалася мистецтвом як таким.

Народження графіки відбулося практично в той же час що і народження людства, оскільки людина прагнула закарбувати спостереження за навколишнім світом в науку іншим первісним людям, намагалася створити в наскельних малюнках сюжети Ритуальні і побутові. Примітивні малюнки, так звані петрогліфи, залишали на стінах печер або скелях, кістках або каменях без інструментів, просто пальцями вимазаними глиною або вугіллям, або іншими пігментами природного походження, що стало своєрідним способом спілкування між людьми неписьменними. Поступово графіка розвивалася, знаходила нові тонкі риси, почали зображати не тільки предмети матеріальні, а й явища які не можна помацати руками – вони намагалися зобразити звуки, слова, і крок за кроком людьми була винайдена перша писемність. Ось тільки писемність стала потребувати наочності, адже не всі люди мали можливість навчитися грамоті, і стали повертатися до зображення написаного [1].

Слово "ілюстрація" має безліч значень, і оскільки ми в нашій роботі розглядаємо роботи для літературних творів, то можна звернути увагу на латинську формулювання цього поняття.

На латині ілюстрація – (від слова *illustratio* – наочне зображення) малюнок супроводжуючий текст і наочно його роз'яснює. Дане пояснення відноситься більше до ілюстрацій навчальним, які з себе можуть представляти карти, схеми та інше. Так само це поняття вміщує

в себе сенс ілюстрації як частини мистецтва, функцією якого є наочне тлумачення літературної або наукової праці [9].

Починаючи з найпершої примітивної книги історія ілюстрування літератури, під призмою сучасності, відчувається дійсно як щось дивовижне, але при цьому дуже навіть очевидне і натуральне. З плином часу примітивна пояснювальна ілюстрація на папірусі, в книзі-сувої, або на глиняних дощечках стала розширювати своє призначення і ставати більш художнім і високоякісним твором, часом здатним відокремитися від тексту і існувати самостійно поза рамками заданого формату. Зростання майстерності і художнього погляду художника не має меж, тому є шанс що новий майстер відчує всю ширину думки написаного тексту, змішає з цими почуттями свої навички, і створить те, що відповідає виразу «свіжий погляд» – щось різоче близьке до задуму письменника [4, с. 118].

Якщо заглибитися в надра історії, то ілюстрація має характерний «запах старовини», адже була присутня ще на папірусах Стародавнього Єгипту, оскільки там допускалося зображення ритуалів, історичних подій або побутових сцен. Зображення написаного супроводжували ще рукописи античних шедеврів, взяти той же епос «Енеїда» Вергілія або героїчну поему «Іліада» Гомера. Варто обов'язково згадати цінність і велич книг створених в Київській Русі десятого століття. Ці книги вміщували в собі рукотворні ілюстрації прикрашені золотом і сріблом, дорогоцінним камінням і рідкісною шкірою обтягнуті обкладинки палітурок, майстерно виписані буквиці в тексті, і що найважливіше кожен екземпляр того ж «Євангелія» копіювався вручну. Такі томи були доступні тільки найбагатшим жителям, їх могли собі дозволити мало не тільки одні члени княжої лінії, і все одно така книга була великою розкішшю. Виходячи з цього можна зрозуміти, що подібне створення книг доводило до того, що звичайним людям було вкрай важко здобути освіту, а отримати свій власний примірник книги зовсім неможливо,

тому питання поширення більш дешевої книги стало відчуватися серйозніше. Ця проблема знайшла своє рішення у винаході друкарства, і сталося це в п'ятнадцятому столітті [7, с. 83].

До винаходу друкарства графіка ніколи не сприймалася як щось самостійне в мистецтві, будучи лише одним з початкових або проміжних етапів у створенні живописного твору або архітектурного шедевра залишаючись лише на аркушах з ескізами і планами будівництва. Як тільки в середньовічній Німеччині був винайдений перший друкарський верстат Йоганном Гуттенбергом, який поклав початок друкованої революції, розвиток ілюстрування книг стало робити семимильні кроки [2].

Поширення книг прийняло тиражний характер, створення нескінченної кількості копій вже не вимагало величезних затрат часу і грошей, будь-яка людина могла собі дозволити екземпляр книги з ілюстраціями, чому посприяло відкриття графіки для тиражування – естамп, ксилографія. Що важливо відзначити, ксилографія раніше з'явилася в обіході Далекого Сходу, приблизно від шостого до дев'ятого століття нашої ери, а в Середньовічній Європі перші гравюри в такій техніці з'явилися з винаходом друкарства [8].

В цілому гравюри за класифікацією можуть ділитися на ті, що художник створює за оригінальною задумом, самостійно розробляючи малюнок, тобто оригінальну гравюру, або ж коли він робить копію вже створеної іншим майстром роботи, що в свою чергу називається репродукцією. Поширення гравюр в книгах стало потужним поштовхом до того, щоб графіка переставала бути прив'язаною до книги будучи лише її доповненням. Оскільки гравюра це вид графіки має на увазі під собою створення відбитків від рельєфного малюнка на дошці, картоні, металі або лінолеумі, то це розширювало сферу застосування [12].

Поступово, друк гравюр виходила за межі книжкових видань залишаючись оригінальними відбитками на папері, незабаром, завдяки

технічному прогресу і генію людства, стали з'являтися нові види і різновиди гравюр і форм для їх створення, змінювали один одного матеріали і принципи роботи. Чого тільки варта "ступеневе травлення" створене Жаком Калло, французьким майстром гравюр після того як ксилографія змінив офорт [3, 13].

Графіка нарешті почала вважатися мистецтвом. Нарешті ручна графіка, станкова, або ж оригінальна, виконувана пером і тушшю, графітними олівцями і безліччю інших матеріалів графічної категорії, вільна від кайданів будь-яких рамок виходить у світ підкріплюється бажанням і креативом художника, що готовий змішати в своїй роботі найсміливіші художні прийоми. Особливість оригінальної графіки є те, що робота завжди виконується в одному унікальному екземплярі, і з цього випливає що якщо створити ілюстрацію до літературного твору в техніці оригінальної графіки, то це буде самостійна, унікальна художня робота [10].

Через століття, а саме в середині шістнадцятого століття, в Україні книгодрукування отримує новий ковток повітря з появою в 15 лютого 1574 року книги «Діяння і послання апостольські», яку скорочено автор, Іван Федоров, назвав "Апостол", і вона традиційно вважається найстарішою датованою книгою виданою на українській землі. У книзі була присутня величезна кількість гравюр, заставок, кінцівок. Саме в цей час стала розквітати українська гравюра [6].

Якщо дивитися в розрізі на історію української графіки, то вона проробила величезний шлях від станкової гравюри призначеної для того, щоб зображення поширювалися серед людей не мають освіти для розуміння Святого Письма, і на цих самих зображеннях були гравюри монастирів, сюжети з Біблії, портрети; далі шлях трансформації проходить через історичну призму, коли сюжети стали змінюватися з релігійних на більш політичні, так як в сімнадцятому-вісімнадцятому столітті велася активна боротьба українців проти поневолення від

польської шляхти, і це як ніколи надихало художників на створення гравюр з потужним посилом національної самосвідомості; наступним сильним етапом розвитку знову стали політичні процеси, і цього разу зростав саме антифеодальний голос народу, народжуються новаторські революційні ідеї, що теж абсолютно по-новому формувало мистецтво, наприклад гравюри віддавали почесне місце станковій графіці, яка активно вивчала нові графічні техніки [5].

Дійсно важливо сказати, що історичний розвиток станково-графічного мистецтва України жодним чином не зупинилася на часах, коли розквіт літератури припадав на творчість Шевченка – ручна графіка розвивається і трансформується і в нашу сучасність, використовує, комбінує техніки і виразні здібності всього що є в цьому мистецтві [15]. Безліч українських художників звертаються до оригінальної графіки для втілення задумів свого генія, і така ж безліч геніїв пера повертаються до витоків, ілюструючи безліч літературних творів. Кольорову гравюру на повість " Маруся "Григорія Квітки-Основ'яненка в 1978 році створив Микола Компанець, а використовуючи техніку ксилографії звернулися до літератури Василь Лопата з ілюстраціями для " Слово о полку Ігоревім "1986 року, Василь Перевальський з його роботами до " Веснянки " 1984 року. У 2005 році Кость Лавро взяв під крило сюжет "українських народних казок" і втіливши в кольоровій гравюрі, і до цих сюжетів теж звернулася Катерина Штанко представивши світу свої акварелі [14].

Розглянувши історію встановлюючи початок дослідження ще від зародження книгодрукування, нам було виявлено такий момент, що ілюстрація нехай і вийшла на широкий шлях визнання її як окремої і самостійної частини світу мистецтва, бували часи, коли геніальні твори мистецтва змінювалися сірими і порожніми картинками з художнім змістом в обсязі не більше ніж вушко голки. Часто прийнято вважати зображення всього лише візуальним переказом написаного в книзі, або

елементом допоміжним призначеним для пояснення тексту, проте часто ілюстрації якщо не тільки стають частиною сприйняття прочитаного, так можуть цілком домінувати і перехоплювати на себе більшу увагу читача.

## РОЗДІЛ 2

### ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ОРИГІНАЛЬНОЇ ГРАФІКИ У ТВОРЧОМУ ПРОЄКТІ

Перед початком роботи над графічною композицією ми провели первинне дослідження базуючись на першоджерелі. Передусім нами було віднайдено часовий проміжок описаних подій - період історії України XVII століття під назвою Велика Руїна, він став відомий своїми кровопролитними війнами на території України. Також він пишню описувався в українській літературі розповідаючи не тільки про кровопролитні битви властиві тому часу, а і активно підіймали теми українського побуту, життя в селі, а також фольклору і містики.

Якщо вірити історичним джерелам і роботам художників того часу, то можна говорили що одягу в період Руїни були притаманні свої стильові особливості, які відрізняли український національний костюм серед інших. Проте, якщо брати до уваги нашу композицію, це не є головним елементом творчої роботи, тому наша увага була також зосереджена на пошуку пошуків багатьох референсів для створення атмосферної композиції згідно творчого задуму.

Оскільки в нашій творчій роботі мається на увазі мінімальна присутність прямих зображень персонажів повісті Григорія Квітки-Основ'яненка "Конотопська відьма", ми провели роботу над пошуками референсів у вигляді старих фотографій і замальовок художників, що зображували достовірно зовнішній вигляд людей жили в українських селах того часу, щоб не відхилятися від принципу правдивого зображення. Важливою частиною планованої композиції стають предмети зображують деталі сюжету і можуть уособлювати того чи іншого персонажа, його характеристику і роль в початкової повісті. Нами були вивчені і враховані особливості головних дійових осіб, і на

підставі цієї зібраної інформації ми змогли підібрати ті образи, що будуть виглядати в роботі найвигідніше.

Закінчивши роботу над збором матеріалів ми почали працювати над концепцією майбутнього твору.

Одним з найважливіших компонентів художнього твору, що створює відчуття цілісності і єдності, є композиція. Компонівка являє собою чи найважливіший етап в створенні роботи, бо без грамотної компоновки елементи роботи не будуть сприйматись як один цілісний твір.

Завдання етапу композиції в тому, щоб всі елементи і частини загальної картини зв'язувались один з одним, читались цільно, щоб ніякий з елементів не міг бути вилучений або доданий без шкоди для загальної зчитуванності [16].

Будь яка художня робота складається з безлічі частин, і завдання художника на етапі компоновання виділити з них головні і другорядні, правильно їх розташувати, щоб смислова значущість об'єкта могла прослідитись глядачем фінального результату. Значущість об'єкта на роботі може бути показана його розміром, його колірною силою, яскравістю і місцем розташування на площині.

В нашій художній роботі було прийнято рішення створити рівновагу зображення на основі симетрії, коли частини роботи розташовані однаково відносно однієї з вісей симетрії. Симетрична рівновага створює уявлення спокою на роботі, в основному передає меншу динаміку, а так як ми будемо зображати не конкретний сюжет з першоджерела, а тільки створювати композицію за мотивами, то нам, для більшого комфорту сприйняття, підходить саме симетричний підхід, до того ж спокій симетрії буде добре підкреслювати створювану містичну сцену.

Завершивши етапи добору матеріалів і визначившись з композицією нашим завданням було підібрати підходящу техніку

оригінальної графіки, щоб краще передати концепцію. Дослідивши відомі техніки, а також митців і їх роботи, ми зупинили свій вибір на техніці малювання пером.

За допомогою техніки малювання пером в графічній композиції можна добитися відсутності монотонності, бо перо дозволяє створювати контурні лінії, тонкі лінії, можливе виконання штрихування, додавання рисок, крапок і т.д. Техніка додає роботі багатства елементів і динаміки, що дуже важливо для нашої композиції. Данна техніка дає можливість у роботі передавати експресію і динаміку, передавати враження, почуття. Якщо зсилатись на роботи видатних митців, то важливо згадати які нервові, насичені думками і почуттями роботи кубістів, лаконічні лінії А. Матісса, чистота і порядок і розчерках А. Дюрера.

Також для виразності в роботі ми в доповнення до техніки малювання пером додали техніку малювання тушшю. Як правило, манера малювання тушшю штрихова, однак ми змішали її з акварельною технікою, тобто розвели туш у воді, і по принципу багатошарової акварелі (лесировкою) робили заливки. Лесуванням називається нанесення акварелі, а у нашому випадку туші, прозорими мазками один шар поверх іншого, таким чином добиваючись плавного насичення кольору в потрібних фрагментах, до того ж розмита кистю туш створює унікальні і цікаві фактури, які тільки збагачують роботу. Перевага лесування в тому, що робота виконується на сухому, тому вдається повністю контролювати точність мазків і їх відтінок. Однак ця техніка мала свої незручні умови: роботу необхідно виконувати в декілька сеансів, щоб нові шари туші встигали висихати.

Розібравшись з підготовчим етапом підбору референсів та синтезом всієї інформації з першоджерел та інших, наша робота перейшла в той етап, коли вона предстає перед митцем в матеріалі, та знаючи що створення художньої роботи з оригінальної графіки вимагає

міцної структури та поділу на чітко виділені етапи, ми змогли розділити процес на такі етапи:

1. Створення замальовок, ескізів, їх ретельне опрацювання та затвердження;
2. Розробка картону майбутнього художнього твору;
3. Виконання твору згідно обраних технік та матеріалів;
4. Остаточне оформлення практичної частини кваліфікаційного проекту.

## ВИСНОВКИ

У ході роботи над кваліфікаційним проектом і виконанням поставлених завдань, ми дійшли наступних висновків: мистецтво графіки є одним з найбільш давніх з усіх образотворчих. Історія графіки бере свій початок ще з перших печерних малюнків земляними пігментами, в процесі свого розвитку стала основою для писемності, була оздобленням і елементом декору, невпинно росла до рівня високого мистецтва збагачуючись новими техніками, розширила можливості використання старих матеріалів та інструментів, принесла в мистецтво свободу і сміливість.

Також ми визначились з головною концепцією творчої роботи по мотивам повісті Григорія Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма», віднайшли в ній яскраву основу під творчу роботу саме по мотивам першоджерела, яка сповна демонструє задуману атмосферу і характер картини.

При дослідженні особливостей виконання творчої роботи ми дійшли думки, що процес створення графічної композиції ділиться на великі етапи:

1. первинне дослідження першоджерела і його ключових елементів, підбір матеріалу згідно описів персонажів в повісті, а також пошук історично достовірних зображень в якості референсів
2. визначення з компоновкою та композицією роботи відповідно до задуму і настрою
3. вибір технік в яких буде виконуватись графічна композиція
4. виконання графічної композиції по мотивам повісті «Конопотська відьма» Григорія Квітки-Основ'яненка

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грей П. Основи малюнку переклад з англ. / Пітер Грей. – К.: Владіс, 2016. – 15 с.
2. Друкарський верстат // Вікіпедія: вільна енциклопедія. [Електроний ресурс] [https://en.wikipedia.org/wiki/Printing\\_press](https://en.wikipedia.org/wiki/Printing_press)
3. Жак Калло // Вікіпедія: вільна енциклопедія. [Електроний ресурс] [https://uk.wikipedia.org/wiki/Жак\\_Калло](https://uk.wikipedia.org/wiki/Жак_Калло)
4. Касіян.В. Мистецтво графіки./ В.Касіян – К., 2013.С.36.
5. Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття. — К., 2006. – 238 с.
6. Львівський Апостол першодрукаря Івана Федорова// Україна – це ми! [Електроний ресурс] <https://we.org.ua/kultura/lvivskyj-apostol-pershodrukarya-ivana-fedorova/>
7. Попов П.М. початковий період книгодрукування/П. М. Попов - К. 2010- 90 с.
8. Резніченко М.І., Твердохлібова Я.М. Р34 Художня графіка. Змістові модулі 1, 2: Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів. Найменування галузі знань — 0202. Мистецтво. Напрямок підготовки — 6.020205. Образотворче мистецтво\*. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. — 272 с.
9. Словник термінів образотворчого мистецтва з ілюстраціями [Електроний ресурс] <https://artdic.ru/index/htm>
10. Чирва О. Ч. Історія та теорія графічного мистецтва : конспект лекцій для здобувачів денної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація / О. Ч. Чирва, О. Ю. Оленіна ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. – 128 с.

11. Чорнецький Р. В. Техніки та прийоми глибокого друку / Роман Володимирович Чорнецький. – Тернопіль: Горлиця, 2005. – 66 с.
12. Храмова О. Яковець І. « Історія науки і техніки » / О. Храмова, І. Яковець // Вплив розвитку графічних технік на мистецтво в Україні – 2018 – с. 424.
13. Христенко В.Є. « Техніки авторського друку. Офорт, літографія, дереворит і лінорит, шовкотрафаретний друк» : Навч. Посіб. – Х.: Колорит, – 2004. – с. 143.
14. ШевченкоМ. Мистецька мапа України : Львів : Живопис. Графіка. Скульптура. 1900-2008 / М.Шевченко.– К. : Ювелір-прес, 2008.– 269 с
15. Шишкіна Є. К. Особливості виготовлення дерев'яних та металевих гравірованих друкарських форм в Європі в середині XV—XVIII ст. / Євгенія Костянтинівна Шишкіна. // Грані. – 2015. – №3. – 169 – 173 с.
16. Щербіна В. Конструктивна система художньої композиції [текст]. / В. Щербіна Мистецтво та освіта. – 2002. - № 4. – С.2-7.

